

ДИДАКТИЧНІ ЧИННИКИ НАВЧАННЯ ДЖАЗОВОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В КЛАСІ ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА (ФОРТЕПІАНО)

Підвищення якості освіти є однією з актуальних проблем для всього світового співтовариства. Вирішення цієї проблеми пов'язане з модернізацією змісту освіти, оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу, переосмисленням цілей та результату освіти.

Відповідно до реалій сьогодення сучасному українському суспільству необхідні високоосвічені спеціалісти, які зможуть самостійно приймати кваліфіковані рішення, прогнозувати наслідки власних дій, готові до толерантного співробітництва, мобільні, динамічні, здатні до самоосвіти.

Залучення майбутнього вчителя музики до продуктивно-творчих видів діяльності в класі основного музичного інструмента, а саме до джазової імпровізації, сприятиме формуванню творчої особистості, здатної до самореалізації в умовах високої конкуренції на ринку праці.

Коротко проаналізуємо останні дослідження та публікації, в яких започатковано вирішення цієї проблеми і на які доведеться спиратися. Питання фортепіанного навчання стали предметом численних педагогічних досліджень у сфері спеціальної музичної освіти (О.Алексєєв, Л.Баренбойм, Г.Коган, Е.Ліберман, А.Малинківська, К.Мартинсен, Я.Мільштейн, Г. Нейгауз, С. Савшинский, С. Фейнберг, та ін.), у галузі мистецької освіти (О. Абдулін, Л. Арчажникова, Г. Ципін, О. Олексюк, Г.Падалка, О.Шолохова, В.Буцяк, Н. Гуральник, О.Щербініна та ін.). Питання пов'язані з навчанням джазової імпровізації майбутнього вчителя музики досліджувалися О. Жарковою, Н. Сродних, Ю. Степняком. Разом з тим на сьогодні в наукових дослідженнях не висвітлені питання пов'язані з факторами, що сприятимуть ефективному навчанню джазової імпровізації майбутнього вчителя музики.

Метою даної статті є висвітлення дидактичних чинників навчання джазової імпровізації майбутнього вчителя музики в класі основного інструмента.

Завдання дослідження:

- розкрити особливості навчання у класі з основного музичного інструмента;
- висвітлити специфіку джазової імпровізації;
- визначити основні дидактичні чинники, що дозволять ефективно займатися продуктивно-творчим видом діяльності - джазовою імпровізацією.

У структурі професійних умінь майбутнього вчителя музики виконавська підготовка посідає важливе місце. Навчання гри на музичному інструменті є важливою складовою фахової підготовки музиканта-педагога. У процесі оволодіння основним музичним інструментом майбутній учитель музики набуває систематизованих знань, комплексу спеціальних виконавських умінь та навичок. Це дає можливість самостійно, продуктивно й творчо опрацювати різноманітні за стилем, жанром та напрямком музичний репертуар набувати вмінь готувати музичні твори до публічного виконання, набувати музично-виконавську свободу; розкривати та пояснювати художньо-змістовну сутність музичних творів. Також відбувається художньо-виконавський розвиток майбутнього вчителя музики, формується музично-педагогічна майстерність, накопичується виконавський репертуар, виховуються творчі здібності, удосконалюється слухова увага та самоконтроль.

На думку К.Крюкової навчання у виконавському класі підпорядковуються наступним принципам:

- єдності емоційного та свідомого, що обумовлене специфікою музичного мистецтва та особливостями його сприйняття;
- єдності художнього та технічного, котра ґрунтується на тому, що виконавська діяльність потребує відповідних навичок та вмінь, оволодіння якими стає засобом для досягнення художнього виконання музичного твору;
- єдності розвитку ладового, ритмічного почуття та відчуття форми, що лежить в основі різних видів музичної діяльності, формує уявлення про принципи розвитку музики, виразність елементів музичної мови.

Одним із видів діяльності в класі основного інструмента виділяють творче музикування. Даний вид діяльності передбачає вміння імпровізувати. Важливим художнім принципом для джазового мистецтва є імпровізація. Саме тому, для повноцінного виконання джазових творів доцільно застосовувати імпровізацію.

Під імпровізацією розуміють вид художньої творчості, при якому твір створюється в процесі виконання. Г.Філіпп зазначає, що до поняття "імпровізація" входять, з одного боку, виконання музики експромтом, а з іншого, застосування музичних творів з подальшим їх варіюванням, видозміненням, доповненням та збагаченням. Музикант-педагог стверджує, що імпровізація – це не просто поєднання функцій композитора і виконавця, а специфічна здібність з миттєвою реакцією поєднувати духовні й моторні компоненти в єдиний потік, структуру, що виступає новою якістю.

На думку С.Барбана, музична імпровізація – це різновид комунікативної ситуації у формі акту виконання та сприйняття. Така комунікація будується за наступною схемою: є носій інформації (імпровізатор), отримувач інформації (слухач), канал зв'язку, що передає інформацію та впливає на адекватність передачі інформації.

В.Озеров вказує, що в музичній імпровізації функції композитора (створення музики) та виконавця (інтерпретатора) органічно поєднуються, здійснюються одночасно музикантом-імпровізатором.

На думку О.Баташева імпровізатор, на відміну від музиканта, який грає по нотах, вільно володіє музичною мовою, "розмовляє" від свого імені та постає одночасно автором та виконавцем музичного твору.

Традиції навчання музичної імпровізації мають глибоке історичне коріння. Так, у керівництві з імпровізації К.Черні ми знаходимо такі умови до навчання даного виду творчої діяльності:

- 1) природна обдарованість (виявляється у винахідливості, живій уяві, гарній музикальній пам'яті, швидкому польоті думок тощо);
- 2) ґрунтовне знання всіх розділів гармонії;
- 3) майстерне виконання (віртуозність), натренованість пальців у всіх труднощах, у всіх тональностях тощо.

Імпровізація як метод творчості в джазі отримує надзвичайно різноманітні форми втілення, зачіпає різноманітні засоби музичної мови. Джазову імпровізацію визначають, як варіювання заданої мелодії, що поєднується з незмінним гармонічним планом. За своєю природою, на думку Ю.Кінуса, джазова імпровізація народжується як обробка або розробка початкового музичного матеріалу, який може бути запозиченим або оригінальним. Цей музичний матеріал видозмінюється в процесі інтерпретації джазовим музикантом, оскільки для нього він є лише передумовою, початковим імпульсом творчої діяльності, а не об'єктом для копіювання.

У практиці джазового музикування використовуються різні види імпровізації: сольна та ансамблева, вокальна та інструментальна, тональна та атональна, вільна та обмежена. Імпровізація може ґрунтуватися на заданих схемах, моделях, стандартах, бути частково або повністю розпланованою, поєднуватися з елементами композиції та аранжування, повністю фіксуватися у нотному запису, бути у вигляді брейку або розгорнутого мелодичного хорусу, на визначену тему, гармонічний квадрат, закінчену п'єсу з розвинутою формою, імпровізація на імпровізацію. Також можлива імпровізація ансамблем в лінійно-контрапунктній, гетерофонній, орнаментально-варіаційній або респонсорній манері, імітація музикантів імпровізаційного стилю джазових виконавців у поєднанні з різними типами імпровізації.

І. Берендт до проблеми вивчення джазової імпровізації виділяє шість аспектів:

- 1) заздалегідь наімпровізована партія може привертатися до імпровізації;
- 2) одного разу наімпровізовану партію може відтворити лише той, хто її створив, і ніхто інший;
- 3) імпровізація та наімпровізована партія повторена солістом раніше є індивідуальним виразом власної позиції, власної точки зору музиканта;
- 4) джазова імпровізація припускає тотожність імпровізатора, композитора і виконавця;
- 5) відмічене в 4-му пункті стосується також аранжувальника, функція якого відрізняється від ролі виконавця, що створює музику імпровізаційно, тільки з технічної сторони: аранжувальник створює для інших, але створює музику, ґрунтуючись на власному досвіді виконавця, що займається композицією в процесі імпровізації;
- 6) імпровізація невід'ємна від джазу, імпровізація без попередньої підготовки або спонтанна є можливою, але обов'язковою [2].

Д.Бабіч вказує, що в джазовій імпровізації застосовуються такі види розвитку музичного матеріалу:

- варіаційний, - прийом диференціювання (секвентний та імітаційний рух теми, розподіл її на окремі фрази, виконання елементів та їхнє нашарування, перестановка черги виконання музичних фраз);
- роздроблювальний, - прийом інтегрування (перенесення елементів теми в новий музичний матеріал, створений у процесі імпровізаційного виконання);
- комбінування елементів, диференціювання та інтегрування, – конструювання цілісного образу шляхом розвитку потенційно наявного в мелодичних елементах теми, матеріалу.

На думку Б.Брілана мета імпровізації – виявлення прихованої творчої енергії виконавця. Якість імпровізації залежить від смаку, творчої уяви, відчуття міри і форми, запасу мелодичних, гармонічних і ритмічних зворотів.

Загальновідомо, що важливим показником для того, щоб займатися музично-виконавською та музично-творчою діяльністю потрібно мати розвинуті

музичні здібності. Значний вклад у дослідження питань природи музичних здібностей внесли роботи С. Рубінштейна, Б.Теплова, К.Тарасової, С.Науменко, Л.Бочкарьова та ін. Виділяють три основні музикальні здібності: ладове почуття, слухове уявлення, музикально-ритмічне почуття.

Ладове почуття – це здатність емоційно розрізняти тяжіння звуків, відчувати емоційну виразність звуковисотного руху, що проявляється під час сприймання музики.

Слухове уявлення – це здатність довільно користуватися слуховими уявленнями, що відображають звуковисотний рух, та являє собою репродуктивний компонент музикального слуху, який виражається у відтворенні на слух мелодій.

Музикально-ритмічне почуття – це здатність активно, у русі, переживати музику, точно відтворювати та відчувати емоційну виразність ритму.

Б.Теплов довів, що одні здібності можуть компенсуватися іншими, більш розвинутими, за умови забезпечення взаємозв'язку між різними видами діяльності у навчанні.

О.Олексюк вважає, що три складові не вичерпують комплексу музичних здібностей, однак утворюють його ядро.

О.Ростовський вказує на два провідні компоненти структури музикальності – емоційний і слуховий, а всі музикальні здібності характеризуються синтезом цих компонентів. Також учений зазначає, що виділення окремих музикальних здібностей є умовністю, оскільки вони не існують один без одного, виникають і розвиваються в музичній діяльності та доповнюють або компенсують один одного.

У навчанні джазової імпровізації розвинені музикальні здібності є однією із важливих чинників в опануванні даним видом творчої діяльності, оскільки для імпровізації в джазі розвинуте ладове почуття, слухове уявлення, музикально-ритмічне почуття відіграє важливе значення. Тому ми виділяємо розвиток музикальних здібностей, як один із важливих чинників, що сприяє опануванню джазовою імпровізацією.

У процесі інструментально-виконавської підготовки майбутній учитель музики повинен оволодіти цілим комплексом професійних умінь, серед яких і гра на слух. Даний вид діяльності розуміють як виконання на інструменті музичного матеріалу, засвоєного на основі музикально-слухових уявлень без допомоги нот.

Г.Ціпін вказує, що підбір музики по слуху, як особливий вид піаністичної діяльності, дуже корисний, оскільки вимагає від того, хто знаходиться за інструментом, ясних і чітких слухових уявлень.

На думку Г.Шахова гра на слух може здійснюватися лише за наявності у виконавця міцних і виразних уявлень музичного матеріалу та чіткої рухової установки на його відтворення в заданій тональності. Успішність відтворення музичного матеріалу по слуху, вказує дослідник, залежить від відповідності слухових і рухових уявлень, їх взаємозв'язку та вимог, які пред'являються виконавцеві фактурою твору і конкретною тональністю.

У процесі гри на слух у майбутнього вчителя музики розвивається музикальна пам'ять, активізується розумова діяльність, виховується музикальний смак, формуються музично-слухові уявлення, слухо-руховий взаємозв'язок. Також відбувається засвоєння слухом ритмічних особливостей, елементів ладу, тональності, гармонічних засобів, закономірностей розвитку мелодії та гармонії, формування відчуття музичної форми. Наведені вище аспекти створюють підґрунтя для формування вмінь джазової імпровізації. Саме тому для навчання джазової імпровізації майбутнього вчителя музики досвід гри на слух, довільне оперування музикально-слуховими уявленнями є одним із необхідних чинників, що дозволяє опанувати даним видом творчої діяльності.

У навчанні джазової імпровізації одним із важливих чинників, на нашу думку, є музично-теоретична підготовка майбутнього вчителя музики на достатньому рівні. Така підготовка дозволяє глибше розуміти музичні явища, основні закономірності історії та теорії музики в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. Засвоєні знання, уміння та навички з теорії, гармонії, сольфеджіо, аналізу музичних творів сприятимуть ефективному навчанню джазової імпровізації.

На нашу думку для того щоб навчатися джазової імпровізації потрібне позитивне ставлення до навчання даному виду творчої діяльності. У музично-педагогічній практиці існують думки про неможливість навчити імпровізації, наявність таланту, щоб займатися творчими видами діяльності, розвинуті на досить високому рівні музичні здібності тощо. З такою думкою неможливо погодитися тому, що навчити імпровізувати можна кожного, хто бажає, але ступінь оволодіння вміннями та навичками імпровізації залежить від різних факторів (розвиток музикальних здібностей, сформованість виконавського апарату, готовність займатися музично-творчою діяльністю тощо).

Так С.Мальцеву вважає, що одного учня можливо навчити імпровізації фуг та інших складних форм, іншого – навчити лише імпровізації невеликих п'єс з нескладною гармонією і фактурою, третього – можливо навчити лише мелодичної імпровізації з примітивною гармонізацією, а четвертого – навчити лише одноступінчатою ритмічною імпровізацією. Але в усіх випадках, на думку вченого, імпровізації потрібно навчати всіх.

Саме тому позитивне ставлення до навчання джазової імпровізації забезпечить готовність майбутнього вчителя музики ефективно займатися даним видом музично-творчої діяльності.

На початковому етапі навчання джазової імпровізації одним із чинників, на нашу думку, є виявлення зацікавленості займатися даним видом творчої діяльності та сформованості вмінь джазової імпровізації. Така діагностика потрібна для того, щоб викладач обрав необхідні форми, методи та прийоми до навчання імпровізації. У педагогічній практиці застосовуються наступні методи: анкетування, бесіда, музичне тестування, творчі завдання тощо.

Ми пропонуємо застосувати метод бесіди або анкетування, для того, щоб викладач мав можливість дізнатися про:

- музикальні вподобання майбутнього вчителя музики;
- музичний репертуар який вивчають у класі з основного інструмента;
- наявність джазового репертуару в навчанні з основного інструмента;
- про попередній досвід творчого музикування – імпровізацію;
- про бажання навчитися імпровізувати;
- доцільність володіння музикантом-педагогом уміннями джазової імпровізації.

Застосування творчих завдань дозволить викладачеві визначити рівні сформованості вмінь джазової імпровізації майбутнього вчителя музики. Творчі завдання можуть бути такими:

- запропонувати заграти на слух знайому мелодію;
- запропонувати заграти на слух знайому мелодію з акомпанементом;
- запропонувати заграти на слух знайому мелодію з акомпанементом, але в різних тональностях;
- запропонувати виконати гармонію до запропонованої джазової мелодії з буквено-цифровим позначенням;
- запропонувати виконати мелодію джазового стандарту разом з акомпанементом за буквено-цифровим позначенням;
- запропонувати змінити мелодичну лінію джазового стандарту в процесі виконання завдання;
- запропонувати змінити ритм мелодії та акомпанементу джазового стандарту в процесі виконання завдання;
- запропонувати збагатити гармонічну сітку джазового стандарту в процесі виконання завдання.

Для того, щоб навчання джазової імпровізації відбувалося на високому професійному рівні з позитивними результатами, одним із важливих чинників є компетентність педагога в даній галузі, його практичний досвід. На нашу думку, до викладача з такої дисципліни висуваються наступні вимоги:

- володіння знаннями з історії, теорії джазу та джазової імпровізації;
- знання основ джазового виконавства;
- вміння імпровізувати в основних стилях джазової музики;
- орієнтація в різних методиках з творчого музикування;
- володіння певною методикою з навчання джазової імпровізації.

Задача викладача в навчанні джазової імпровізації – виявити творчий потенціал майбутнього вчителя музики, пробудити бажання працювати в даному напрямі, надихнути, викликати зацікавленість до музикування, імпровізації.

Висновки. Таким чином, необхідними дидактичними чинниками, на нашу думку, до навчання джазової імпровізації майбутнього вчителя музики в класі основного інструмента є такі:

- 1) розвиток музикальних здібностей (ладове почуття, слухове уявлення, музикально-ритмічне почуття);
- 2) вільне оперування музикально-слуховими уявленнями;
- 3) музично-теоретична підготовка майбутнього вчителя музики (знання з теорії, гармонії, сольфеджіо);
- 4) позитивне ставлення до навчання джазової імпровізації;
- 5) проведення діагностичних завдань (анкетування, бесіда, музичне тестування, творчі завдання тощо), для виявлення зацікавленості навчатися імпровізації та рівнів сформованості вмінь джазової імпровізації;
- 6) компетентність педагога в навчанні джазової імпровізації (знання, методика, практичний досвід).

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку ми вбачаємо у висвітленні дидактичних умов ефективного формування вмінь джазової імпровізації майбутнього вчителя музики в процесі інструментально-виконавської підготовки.

1. Барбан Е. Джазовая импровизация (к проблеме построения теории) / Ефим Барбан // Советский джаз: Проблемы. События. Мастера : [сб. ст.] / сост. и ред. А. Медведев, О. Медведева. – М., 1987. – С. 162–183.

2. Кинус Ю. Импровизация в джазе / Юрий Кинус // От фольклора до джаза : сб. науч. ст. – Ростов н/Д: Изд-во Ростов. гос. консерватории им. С. В. Рахманинова, 2002. – С. 177–197.

3. Олексюк О.М. Музыкальная педагогика: Навчальний посібник / Ольга Миколаївна Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188с.

4. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Борис Михайлович Теплов. – М.: АПН РСФСР, 1947. – 334 с.

5. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано / Геннадий Моисеевич Цыпин. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.

Подано до редакції 26.04.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглядаються особливості навчання у класі основного музичного інструмента (фортепіано). Розкривається специфіка джазової імпровізації. Висвітлюються дидактичні чинники до навчання джазової імпровізації майбутнього вчителя музики, що сприяють ефективному опануванню даним музично-творчим видом діяльності.

Ключові слова: джазова імпровізація, навчання джазової імпровізації, дидактичні чинники, музично-творча діяльність, музикальні здібності.

А.Н. Павленко

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ОБУЧЕНИЯ ДЖАЗОВОЙ ИМПРОВИЗАЦИИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ В КЛАССЕ ОСНОВНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ИНСТРУМЕНТА (ФОРТЕПИАНО)

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются особенности обучения в классе основного музыкального инструмента (фортепиано). Раскрывается специфика джазовой импровизации. Освещаются дидактические факторы к обучению джазовой импровизации будущего учителя музыки, которые способствуют эффективному овладению данным музыкально-творческим видом деятельности.

Ключевые слова: джазовая импровизация, обучение джазовой импровизации, дидактические факторы, музыкально-творческая деятельность.

О.М. Pavlenko

DIDACTIC FACTORS OF TEACHING JAZZ IMPROVISATION TO FUTURE MUSIC TEACHER AT THE CLASS OF MAJOR MUSIC INSTRUMENT (FORTEPIANO)

SUMMARY

The article analyzes peculiarities of studies at the class of major musical instrument (fortepiano). It reveals specificity of jazz improvisation; presents didactics factors influencing studies of jazz improvisation of future music teacher stipulating effective mastering this creative musical type of activity.

Keywords: jazz improvisation, teaching jazz improvisation, didactic factors, creative music activity.
